

ŁUKASZ BURKIEWICZ

**POLITYKA WSCHODNIA FRYDERYKA II HOHENSTAUF
ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM JEGO STOSUNKU
DO KRÓLESTWA CYPRU (W ŚWIETLE KRONIKI FILIPA Z NOVARY)**

Niniejszy szkic nie rości sobie pretensji do wyczerpującego przedstawienia polityki wschodniej Fryderyka II Hohenstaufa (1194–1250). Autor chciałby jedynie przybliżyć wybrane zagadnienia, które nie zostały jeszcze do tej pory szerzej omówione w literaturze polskiej, a dotyczą stosunku cesarza do kwestii Cypru.

Pierwsze prace nawiązujące do polityki wschodniej Fryderyka II powstały na Sycylii w XVIII wieku i były autorstwa G.B. Caruso oraz F. Testy¹. Kolejne stulecie przyniosło rozwój niemieckiej historiografii opisującej dzieje stosunków Hohenstaufa z islamem. Zaowocowało to powstaniem monumentalnych prac F. Wilkena, R. Röhricha, E. Kestnera, E. Winkelmana, F.W. Schirmachera oraz F. von Raumera². W XIX wieku ukazały się kolejne prace niemieckich autorów, w tym m.in. E. Kantorowicza³. Pojawiły się również opracowania historyków francuskich, angielskich oraz amerykańskich⁴. Także polska historiografia doczekała się wybitnej pozycji, autorstwa J. Hauzińskiego⁵, znanego historyka i orientalisty, która przybliżyła historię stosunków cesarza ze światem islamu. Opierając się na dostępnej literaturze oraz spostrzeżeniach J. Hauzińskiego, można stwierdzić, że jest to jedyna praca, która w sposób syntetyczny przedstawia nam politykę wschodnią Hohenstaufa⁶.

¹ G.B. Caruso, *Bibliotheca historica regni Siciliae*, Palermo 1719–1723; F. Testy, *De vita et rebus gestis Friderici II Siciliae regis*, Palermo 1775.

² F. Wilken, *Geschichte der Kreuzzüge*, Bd. 6, Leipzig 1830; R. Röhrich, *Die Kreuzfahrt Kaiser Friedrichs des Zweiten (1128–1229)* [w:] *Beiträge zur Geschichte der Kreuzzüge*, Bd. 1, Berlin 1874; E. Kestner, *Der Kreuzzug Friedrichs II*, Göttingen 1873; E. Winkelmann, *Kaiser Friedrich II*, Bd. 1–2, Leipzig 1889–1897; F.W. Schirmacher, *Kaiser Friedrich der Zweite*, Bd. 1–4, Göttingen 1859–1865; F. von Raumer, *Geschichte der Hohenstaufen und ihrer Zeit*, Bd. 1–6, Leipzig 1871–1872.

³ E. Kantorowicz, *Kaiser Friedrich der Zweite*, Berlin 1927.

⁴ R. Grousset, *Histoires des Croisades et du royaume franc de Jérusalem*, vol. III, Paris 1934–1936; S. Runciman, *Dzieje wypraw krzyżowych*, t. III, Warszawa 1987; T.C. van Cleve, *The Crusade of Frederick II* [w:] *A history of the crusades*, ed. by K.M. Setton, vol. II, Philadelphia 1962, s. 429–462; idem, *The Emperor Fredrick II of Hohenstaufen – immutator mundi*, Oxford 1972.

⁵ J. Hauziński, *Polityka orientalna Fryderyka II Hohenstaufa*, Poznań 1978. Zob. również J. Hauziński, *Imperator „końca świata”*: *Fryderyk II Hohenstauf (1194–1250)*, Gdańsk 2000.

⁶ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 7.

Autorzy opracowań dotyczących dziejów panowania Fryderyka stosunkowo mało miejsca poświęcają roli Królestwa Cypru i konfliktowi cesarza z opozycją feudałów palestyńskich i syryjskich, której przewodził ród Ibelinów. Moim zdaniem kwestia powodzenia polityki cesarskiej na Wschodzie w dużej mierze zależała od ułożenia stosunków cesarza, będącego także królem Jerozolimy, ze stronnictwem skupiającym największe wpływy w Ziemi Świętej. Dlatego też w artykule tym skupiłem się na cypryjskim aspekcie polityki Fryderyka, oczywiście nie zapominając o przybliżeniu całokształtu jego aktywności na Wschodzie.

Sytuacja polityczna w rozległym imperium Hohenstaufa jednoznacznie wskazywała, gdzie będzie leżał ciężar polityki Fryderyka. Niekonczący się konflikt z papieżem i miastami lombardzkimi oraz rozbieżności polityczne Niemiec sprawiły, że Królestwo Sycylii było sercem państwa Fryderyka. Geopolityczne położenie centrum cesarstwa pokazało, że bliżej stąd było na wybrzeża Maghrebu czy też na szlaki pątników i krzyżowców zmierzających do Ziemi Świętej niż do Rzeszy. Ponadto cesarz doskonale zdawał sobie sprawę z tego, że poprowadzenie wyprawy krzyżowej do Jerozolimy i przyłączenie jej do imperium Hohenstaufów wzmocni jego prestiż wśród pozostałych władców europejskich, a także u papieża. Stąd też kiedy nadarzyła się okazja przejścia korony jerozolimskiej, podjął odkładaną od lat wyprawę krzyżową. Ponadto fakt, iż dużą część ludności Sycylii stanowili wyznawcy islamu, a wyspa była przesiąknięta ich kulturą, powodował, że system rządów był oparty na muzułmańskich tradycjach. Osobowość Fryderyka, bardzo otwartego i przyjaźnie nastawionego do islamu, sprawiała, że jego polityka ciążyła ku Wschodowi⁷. Warto wspomnieć, że jako król Sycylii, a później także jako cesarz, Hohenstauf utrzymywał wzorem muzułmańskich władców harem, na jego dworze przebywali filozofowie z Syrii i Bagdadu, a nurtujące problemy naukowe rozwiązywał, korzystając z wiedzy uczonych Wschodu⁸.

Początek rządów króla Sycylii i jego pierwsze polityczne zainteresowania kwestią wschodnią nie wskazywały jednak na jego przyjazne nastawienie do świata islamu. W dniu 25 lipca 1215 roku Fryderyk, przyjmując koronę króla Niemiec z rąk arcybiskupa Moguncji Zygfrida w katedrze w Akwizgranie, złożył ślubowanie, że podejmie wyprawę krzyżową do Ziemi Świętej, oraz zobowiązał się, że nie połączy w swym ręku korony Niemiec i Sycylii⁹. W ten sposób ku zadowoleniu papieża zobowiązywał się do wzięcia udziału w najbliższej krucjacie, której idea w owym czasie była mu obca.

Pomimo obietnicy król Niemiec i Sycylii nie wziął udziału w wyprawie z 1217 roku. W 1219 roku dwukrotnie wyznaczał termin kolejnych krucjat. 22 listopada 1220 roku w Rzymie papież Honoriusz III dokonał ceremonii koronacji Hohenstaufa na

⁷ Ibidem, s. 165–166; idem, *Fryderyk II Hohenstauf (1194–1250) a świat kultury muzułmańskiej* [w:] *Mente et litteris. O kulturze i społeczeństwie wieków średnich*, nr 117, Poznań 1984, s. 153; M. Balard, *Wyprawy krzyżowe i laciński Wschód XI–XIV w.*, Warszawa 2005, s. 217–218.

⁸ P.K. Hitti, *Dzieje Arabów*, Warszawa 1969, s. 512–513.

⁹ P. de Novare, *The Wars of Frederick II against the Ibelins in Syria and Cyprus*, translated, with notes and introduction by J.L. La Monte, with verse translation of the poems by M.J. Hubert, New York 1936, s. 22; E. Horst, *Friedrich der Staufer. Eine Biographie*, Düsseldorf 1979, s. 123; T.C. van Cleve, *The Crusade of Frederick II*, s. 430; C. Morrisson, *Krucjaty*, Warszawa 1997, s. 60; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191–1374*, Cambridge–New York–Port Chester–Melbourne–Sydney 1991, s. 56; E.W. Wies, *Cesarz Fryderyk II. Mesjasz czy Antychryst*, Warszawa 2002, s. 77; H.M. Schaller, *Kaiser Friedrich II. Verwandler der Welt*, Frankfurt–Zürich 1964, s. 33; F. Cardini, *La crociata di Federico II* [w:] *Federico II. Immagine e potere*, a cura di M.S.C. Mariani e R. Cassamo, Venezia 1995, s. 27; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 45.

cesarza, który zobowiązał się wówczas udzielić wsparcia krzyżowcom w Egipcie oraz przyrzekł osobisty udział w wyprawie¹⁰.

Pierwszym symptomem bezpośrednich zainteresowań cesarza Wschodem było wysłanie eskadry pod dowództwem księcia Bawarii, Ludwika, która wypłynęła z Tarentu w kwietniu 1221 roku. Obrąła ona kurs na Egipt, gdzie znajdowała się armia krzyżowców, a jej celem było rozpoznanie terenu przyszłych działań przed przybyciem głównych sił Fryderyka. Od maja 1218 roku w Egipcie przebywali krzyżowcy. Po początkowych sukcesach i zdobyciu Damietty w ich obozie doszło do sporów, wskutek czego zostali oni otoczeni na bagnach Nilu przez siły sułtana al-Malika al-Kamila¹¹. Przed 20 czerwca 1221 roku z Włoch wypłynęła główna część sił cesarskich pod dowództwem admirała Królestwa Sycylii, hrabiego Malty Henryka Pescatore. Flota ta liczyła czterdzieści wielkich galer, a na pokładach statków znajdowały się takie osobistości, jak kanclerz Królestwa Sycylii Walter z Palearii i marszałek Rzeszy Anzelm z Justingen. Po dopłynięciu w rejon Damietty flota cesarska podjęła próbę dotarcia do odciętych krzyżowców, która niestety zakończyła się niepowodzeniem¹². W dniu 30 sierpnia 1221 roku dowodzący krzyżowcami legat papieski Pelagiusz z Albano poddał swoje wojska, kończąc w ten sposób działania, które później historycy nazwali V wyprawą krzyżową¹³.

Mimo że Fryderyk nie uczestniczył w walkach pod Damiettą, rajd okrętów hrabiego Pescatore był pierwszym poważnym symptomem jego zainteresowań sprawami polityki wschodniej. Świadczyć mogą o tym osoby biorące w niej udział – kanclerz Sycylii i marszałek Rzeszy. Także papieństwo przeczowało w tej akcji dużo samodzielnej inicjatywy Fryderyka. Kardynał Pelagiusz, pełnomocnik Honoriusza III na Wschodzie, obawiał się rozmów, do jakich mogłoby dojść pomiędzy przedstawicielami cesarza a muzułmanami, w związku z czym nawet nakazał odwrót flocie hrabiego Pescatore¹⁴.

W marcu 1222 roku na spotkaniu cesarza z papieżem w Ferentino zarysowała się perspektywa dziedziczenia tronu jerozolimskiego przez Hohenstaufa¹⁵. Od następnego roku toczyły się już negocjacje pomiędzy samym Fryderykiem a Sądem Najwyższym Królestwa Jerozolimskiego w sprawie ręki Jolanty, córki króla Jerozolimy Jana z Brienne. Starania cesarza były usilnie wspierane przez papieństwo, które w ten sposób chciało bezpośrednio związać Fryderyka ze sprawami Królestwa Jerozolimskiego¹⁶. Jak podaje J. Hauziński, w Ferentino udało się także Fryderykowi uzyskać zgodę Honoriusza III na kolejne przesunięcie terminu rozpoczęcia krucjaty na 24 kwietnia 1225 roku¹⁷.

¹⁰ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 85; idem, *Imperator...*, s. 49–52; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 163.

¹¹ M. Balard, op.cit., s. 216–217; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 85; T.C. van Cleve, *The Crusade of Frederick II*, s. 435; E.W. Wies, op.cit., s. 85–86; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 164.

¹² M. Balard, op.cit., s. 218; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 86; idem, *Imperator...*, s. 62.

¹³ M. Balard, op.cit., s. 217.

¹⁴ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 85–86; idem, *Imperator...*, s. 62.

¹⁵ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 87; E.W. Wies, op.cit., s. 117.

¹⁶ G. Hill, *A History of Cyprus*, Cambridge 1948, s. 89–90; L. de Mas Latrie, *Histoire de l'Île de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan*, vol. I, *Histoire*, Paris 1861, s. 216–219; R. Grousset, *Histoires des Croisades...*, vol. III, s. 272–274; M. Balard, op.cit., s. 218.

¹⁷ Po ustaleniach w Ferentino, na wiosnę 1224 roku flota sycylijska, w liczbie 100 galer i 50 dużych statków transportowych, została postawiona w stan gotowości: J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 87; idem, *Imperator...*, s. 62; E.W. Wies, op.cit., s. 101.

Pomimo kolejnego zobowiązania krucjatowego Fryderyk nie rozpoczął krucjaty w wyznaczonym terminie. Chciał poczekać aż do ostatecznego rozstrzygnięcia kwestii małżeństwa z Jolantą i tym samym korony jerozolimskiej¹⁸, w związku z czym ponowił swoje przyrzeczenie krucjatowe na zjeździe feudałów w Akwizgranie, zwołanym w dziesiątą rocznicę jego koronacji na króla Niemiec. Tym razem termin wyprawy przesunął na sierpień 1227 roku¹⁹.

W sierpniu 1225 roku flotylla czterestu galer admirała Henryka Pescatore popłynęła do Akki w celu sprowadzenia do Włoch Jolanty²⁰. Jak podaje E.W. Wies, niebawem po przybyciu wysłanników Fryderyka do Ziemi Świętej młoda dziedziczka tronu Jerozolimy została koronowana na jej króla oraz wzięła ślub *per procura* z zastępującym w tej ceremonii cesarza arcybiskupem-elektem – Janem z Kapui²¹. Po przybyciu królowny do Włoch w dniu 9 listopada 1225 roku, w Brindisi odbyła się właściwa uroczystość ślubna Jolanty i Fryderyka²². Zaraz po niej cesarz pozbawił swojego nowego teścia, Jana z Brienne, jego monarszych uprawnień do Królestwa Jerozolimskiego²³. Kilka miesięcy później, w grudniu 1225 roku w Foggi, odbył się akt koronacji Fryderyka na króla Jerozolimy²⁴.

Ważnym aspektem wschodniej polityki Fryderyka było nawiązanie przez niego stosunków z sułtanem Egiptu, al-Malikiem al-Kamilem. J. Hauziński, odwołując się do dzieł Ibn Wasila oraz Sibt ibn al-Dżawziego, przedstawił nam sytuację, jaka panowała w latach dwudziestych XIII wieku w państwach muzułmańskich na Bliskim Wschodzie oraz w Egipcie²⁵. Al-Malik al-Kamil władał Egiptem, al-Mu'azzama²⁶ rządził Syrią, a al-Aszraf był panem Dżaziry. Wszyscy oni byli braćmi, pochodzącymi z jednej dynastii Ajjubidów. Al-Mu'azzama podejrzewał, że bracia będą chcieli pozbawić go jego państwa. Dlatego też zbliżył się do szacha Choremu, Dżalal ad-Dina, sąsiadujące-

¹⁸ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 87; idem, *Imperator...*, s. 63; E. Kantorowicz, op.cit., s. 155.

¹⁹ M. Balard, op.cit., s. 218–219; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 87; idem, *Imperator...*, s. 63; T.C. van Cleve, *The Crusade of Frederick II*, s. 440.

²⁰ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 87; idem, *Imperator...*, s. 66; R. Grousset, *Histoire des Croisades...*, vol. III, s. 273; G. Masson, *Frédéric II de Hohenstaufen*, Paris 1963, s. 103.

²¹ E.W. Wies, op.cit., s. 118.

²² Ibidem, s. 118; M. Balard, op.cit., s. 219; D. Hunt, *The Frankish Period [w:] Footprints in Cyprus an illustrated history*, ed. by D. Hunt, London 1990, s. 184; A. Waas, *Geschichte der Kreuzzüge*, vol. II, Verlag–Herden–Freiburg 1956, s. 143; J. Richard, *The Latin Kingdom of Jerusalem*, Amsterdam–New York–Oxford 1979, s. 230; F. Cardini, op.cit., s. 29; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 173; J. Riley-Smith, *The Knights of St. John in Jerusalem and Cyprus c. 1050–1310*, London 1967, s. 93 i 163; P. Rousset, *Histoire des Croisades*, Paris 1957, s. 244; R. Grousset, *Les Croisades*, Paris 1960, s. 61–62; idem, *L'épopée des croisades*, Paris 1960, s. 248; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 56; P.M. Holt, *Bliski Wschód od wypraw krzyżowych do 1517 roku*, Warszawa 1993, s. 80; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 66. G. Hill wspomina, że Jolanta, nazywana także Jolandą lub Izabellą, była brutalnie traktowana przez Fryderyka II, który bił ją, upokarzał oraz więził. Zmarła w wieku szesnastu lat w dniu 4 maja 1228 roku, dziesięć dni po urodzeniu syna Konrada.

²³ E.W. Wies, op.cit., s. 118–119; R. Grousset, *Histoire des Croisades...*, vol. III, s. 274–276; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 67.

²⁴ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 88; idem, *Imperator...*, s. 67.

²⁵ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 89.

²⁶ Pisownia imion i nazwisk arabskich jest oparta na transkrypcji arabskiej stosowanej przez J. Hauzińskiego.

go z nim od wschodu²⁷. Zawarli sojusz, po czym w grudniu 1226 roku al-Mu'azzama wymusił przymierze na swoim bracie, al-Aszrafie²⁸. Kolejne posunięcia władcy Syrii spowodowały wzrost poczucia zagrożenia z jego strony, szczególnie zaś u al-Malika al-Kamila. Sułtan Egiptu, szukając sojusznika w zbliżającym się konflikcie z al-Mu'azzamą, skierował swój wzrok w stronę nowego króla Jerozolimy. Pretekstem do podjęcia rozmów z cesarzem stała się kwestia oddania chrześcijanom Jerozolimy w zamian za Akkę²⁹.

W 1227 roku na sycylijski dwór Fryderyka dotarło poselstwo sułtana Egiptu, na czele którego stał emir Fachr ad-Din Jusuf³⁰. Zapewne przekazał on słowa al-Kamila, który wzywał Hohenstaufa do Ziemi Świętej, obiecując mu zwrot Jerozolimy i innych ziem zabranych chrześcijanom przez Saladyna³¹. Wiele także wskazuje na to, że dyskutowali oni na naukowe tematy, co pomogło Fryderykowi nawiązać kontakty z autoritetami nauki muzułmańskiej³².

Fryderykowi bardzo zależało na podtrzymaniu wszczętych przez muzułmanów rokowań. W związku z tym wyekspediował on, we wrześniu bądź październiku 1227 roku, poselstwo na dwór sułtana Egiptu³³. W jego skład wchodził m.in. biskup Palermo o imieniu Berard oraz Tomasz z Akwinu, hrabia Acerry. Al-Kamil potwierdził propozycję zwrotu Jerozolimy oraz nakłonił posłów Fryderyka do rozmów w tej sprawie z al-Mu'azzamą, do którego miasto w tym czasie należało. Pomimo że podjęta po tym misja Berarda w Damaszku zakończyła się niepowodzeniem, polityka wschodnia Fryderyka nabierała coraz większego rozmachu³⁴.

Kolejnym krokiem cesarza na Wschodzie były rozmowy biskupa Palermo z przywódcą syryjskich asasynów, Madżd ad-Dinem, które odbyły na jesieni 1227 roku. Fryderyk w ten sposób chciał się uchronić przed niebezpieczeństwem, które mogło grozić jego przyszłej wyprawie do Ziemi Świętej ze strony tych islamskich ekstremistów. Berard otrzymał od Madżd ad-Dina koszulę, co stanowiło dla asasynów symboliczną gwarancję nietykalności. Biskup Palermo podjął także próbę dotarcia na dwór naczelnego przywódcy sekty w Alamat w północnym Iranie, jednak ze względów bezpieczeństwa wyprawa ta nie doszła do skutku³⁵.

Tymczasem w Europie cesarz przygotowywał zaplecze polityczne pod przyszłą krucjatę. W marcu 1227 roku zawarł pokój z miastami lombardzkimi, nałożył nadzwyczajne podatki na kler, budował okręty. Do portu w Otranto przybyli krzyżowcy

²⁷ P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 26–27; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 89; idem, *Imperator...*, s. 63.

²⁸ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 92.

²⁹ Sułtan Egiptu przedstawił swój plan oddania Jerozolimy w zamian za Akkę pozostałym Ajjubidom, w tym al-Mu'azzamie, który zakwestionował słuszość poczynań al-Kamila. Jego odpowiedź posłużyła władcy Egiptu jako argument wskazujący na złą wolę sułtana Damaszku: J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 92; E.W. Wies, op.cit., s. 123–124.

³⁰ M. Balard, op.cit., s. 219; E.W. Wies, op.cit., s. 123–124; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 88 i 92; idem, *Imperator...*, s. 62–63.

³¹ E.W. Wies, op.cit., s. 123–124; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 89.

³² S. Runciman, op.cit., t. III, s. 185.

³³ G. Masson, op.cit., s. 119; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 93; idem, *Imperator...*, s. 64; R. Grousset, *Histoire des Croisades...*, vol. III, s. 286.

³⁴ S. Runciman, op.cit., t. III, s. 181; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 94.

³⁵ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 94; idem, *Fryderyk II i asasyni. Mało znany epizod w relacji Muhammada al-Hamawi [w:] Ars historica. Studia z dziejów powszechnych i Polski (dedykowane Gerardowi Labudzie)*, Poznań 1976, s. 233; idem, *Imperator...*, s. 64–65.

z Niemiec, Anglii oraz Francji³⁶. Niestety i tym razem nie udało się wyruszyć Fryderykowi na Wschód. Przywleczony przez krzyżowców tyfus dotknął cesarza³⁷. W tej sytuacji na czele wyprawy stanął książę Henryk z Limburga. Do swojej dyspozycji otrzymał 20 galer. Razem z nim wyruszyli Hermann von Salza, mistrz zakonu niemieckiego, oraz patriarcha jerozolimski Gerold z Lozanny. Eskadra ta udała się do Limassol na Cyprze, skąd wraz z baronami przybyłymi z Palestyny skierowała się w stronę Syrii³⁸.

Choroba Fryderyka nie znalazła zrozumienia u papieża Grzegorza IX. W dniu 29 września 1227 roku rzucił on klątwę na niego³⁹. Ponadto papież podejrzewał cesarza o porozumienie z sułtanem Egiptu, twierdząc, że Fryderyk odłożył swoją wyprawę przekupiony prezentami przez al-Kamila⁴⁰.

Tymczasem nastąpiły wydarzenia, które wpłynęły na decyzję króla Sycylii o podjęciu wyprawy. W dniu 4 maja 1228 roku, w 10 dni po urodzeniu syna, zmarła Jolanta, cesarzowa i dziedziczka tronu Królestwa Jerozolimy⁴¹. Niezwłocznie po tym, 28 czerwca 1228 roku Fryderyk wyruszył z Brindisi do Ziemi Świętej⁴². Zamierzał przejąć władzę nad Królestwem Jerozolimy, powołując się na swoje prawa do opieki nad synem, który stał się dziedzicem Królestwa. Dodatkowym impulsem do rozpoczęcia krucjaty była śmierć sułtana Damaszku, al-Mu'azzamy. Flota cesarza liczyła 40 galer, a na ich pokładach znajdowało się około 10 tysięcy krzyżowców⁴³. 21 lipca 1228 roku Fryderyk dotarł do portu Limassol na Cyprze⁴⁴.

Prawdziwą skarbnicą wiedzy o pobycie Fryderyka na Cyprze i jego konflikcie z członkami wpływowej rodziny Ibelin jest powstała w języku starofrancuskim kronika Filipa z Novary, *Mémoires de Philippe de Novare*. Pełny tekst samej kroniki do dnia dzisiejszego nie przetrwał, a jej treść znamy dzięki zapisom jej fragmentów w innych średniowiecznych kronikach, m.in. – *Gestes des Chiprois*⁴⁵, *L'Estoire de*

³⁶ S. Runciman, op.cit., t. III, s. 175–176; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 96.

³⁷ J. Hauziński, *Imperator...*, s. 69.

³⁸ P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 56; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 97; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 93; G. Masson, op.cit., s. 116–118.

³⁹ J. Richard, op.cit., s. 232; J. Phillips, *Laciński Wschód 1098–1291* [w:] *Historia krucjat*, pod red. J. Riley-Smith, Warszawa 2002, s. 148; M. Balard, op.cit., s. 219; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 69.

⁴⁰ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 97.

⁴¹ G. Masson, op.cit., s. 125; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 175; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 68.

⁴² M. Balard, op.cit., s. 221; G. Masson, op.cit., s. 127; E. Kantorowicz, op.cit., s. 165; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 70.

⁴³ B. Gloger, *Kaiser, Gott und Teufel. Friedrich II von Hohenstaufen in Geschichte und Sage*, Berlin 1982, s. 64; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 97; idem, *Imperator...*, s. 70; R. Grousset, *Histoire des Croisades...*, vol. III, s. 301.

⁴⁴ P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 28; M. Balard, op.cit., s. 221; F.G. Maier, *Cyprus from earliest time to the present day*, London 1986, s. 80; D. Jacoby, *La dimensione imperiale oltremare: Federico II, Cipro e il regno di Gerusalemme* [w:] *Federico II. Immagine e potere*, a cura di M.S.C. Mariani e R. Cassamo, Venezia 1995, s. 31; A. Emiliandiés, *Histoire de Chypre*, Paris 1962, s. 62; N. Housley, *The Later Crusades 1274–1580*, Oxford 1992, s. 183; J. Riley-Smith, *The Knights of St. John...*, s. 93; D. Alastos, *Cyprus in history*, Nicosia 1955, s. 171; R. Grousset, *L'épopée des croisades*, s. 256; idem, *Les Croisades*, s. 62; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 94; L. de Mas Latrie, op.cit., vol. I, s. 239; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 58; idem, *John of Jaffa and the Kingdom of Cyprus*, „ΕΠΕΤΗΡΙΑ”, nr XXIII, 1997, s. 18; J. Richard, op.cit., s. 233; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 176–178; E. Chapin Furber, *The Kingdom of Cyprus 1191–1291* [w:] *A history of the crusades*, ed. by K.M. Setton, s. 610; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 73.

⁴⁵ *Gestes des Chiprois* jest francuską kroniką, która powstała w XIV wieku na Cyprze. Jej autorem był nieznan bliżej Gérard z Montréal. Do dnia dzisiejszego przetrwał tylko jeden rękopis tego dzieła datowany

*Eracles*⁴⁶, *Cronaca of Francesco Amadi*⁴⁷, *Chronique de Chypre*⁴⁸ i w *Liber secretorum fidelium crucis*⁴⁹. W 1913 roku powstała francuskojęzyczna praca mediewisty Charlesa Kohlera, który spisał przekazy Filipa z Novary i stworzył w ten sposób dzieło odtwarzające jego wspomnienia⁵⁰. Kontynuacją badań nad tym tekstem jest praca amerykańskich historyków J.L. La Monte'a i M.J. Huberta z 1936 roku, którzy stworzyli angielskie tłumaczenie tejże kroniki, wzbogacone o komentarz historyczny⁵¹.

Kim był sam Filip, twórca interesującej nas kroniki? Wiemy, że pochodził z Novary, miasta leżącego w północnej Italii, pomiędzy Mediolanem i Turynem. Urodził się pod koniec XII wieku, najprawdopodobniej około roku 1195. Już w młodym wieku udał się na Wschód, by wziąć udział w walkach z muzułmanami. Po przybyciu na Cypr zaciągnął się na służbę u rycerza Piotra Chappe. Razem z nim walczył w 1218 roku pod Damietą w Egipcie. Później został giermkim Ralfa z Tyberiady, gdzie pobierał także nauki z zakresu prawa. W końcu trafił na dwór Jana z Ibelinu. Od tego momentu jego życie związało się z jego rodem. Około 1226 roku Filip osiadł na stałe na Cyprze, gdzie założył rodzinę⁵². Za swoje zasługi dla rodziny Ibelin otrzymał od nich liczne nadania ziemskie na Cyprze oraz przywileje. Od 1229 roku zasiadał w Sądzie Najwyższym Królestwa Cypru i został doradcą Jana z Ibelinu, pełniącemu funkcje regenta na czas małoletności króla Henryka⁵³. Był uczonym, żołnierzem, politykiem, świetnym mówcą, atletą, artystą i także dworzaninem. Cypryjski kronikarz Florio Bustron nazwał go *uomo universale*⁵⁴.

Cypr od 1192 roku pozostawał w rękach francuskiej dynastii Lusignan. W 1197 roku Almaryk z Lusignan przyjął koronę królewską z rąk cesarza Henryka VI, przez co uznał się za jego wasala⁵⁵. Podczas piątej krucjaty, zwanej węgierską, w styczniu 1218 roku zmarł młody król Cypru Hugon I⁵⁶. Pozostawił następcę, małoletniego Henry-

na rok 1343, sporządzony przez Jana z Miège, więźnia kasztelana zamku w Cerines, Amaurego z Mimars. *Gestes des Chiprois* opisuje dzieje Królestwa Cypru od jego powstania aż do roku 1309.

⁴⁶ *L'Estoire de Eracles* jest francuskim tłumaczeniem średniowiecznej kroniki Williama z Tyru i jego kontynuatorów.

⁴⁷ *Cronaca di Francesco Amadi* jest wenecką kroniką opisującą historię Cypru od VII wieku do koronacji króla Jana II z Lusignan w 1432 roku. Jej prawdopodobnym autorem był tytułowy Francesco Amadi.

⁴⁸ *Chronique de Chypre* została napisana w języku francuskim przez włoskiego Cypryjczyka Florio Bustrona w XVI wieku. Zawiera opis dziejów Cypru od roku 1191 do 1489.

⁴⁹ *Liber secretorum fidelium crucis* autorstwa Marino Sanuto (Sanudo) to włoska kronika zawierająca pewne wiadomości dotyczące historii Cypru. Została spisana w latach 1307–1321.

⁵⁰ P. de Novare, *Mémoires 1218–1243*, édités par Ch. Kohler, Paris 1913. Autor podzielił tekst na dwie części. Pierwsza dotyczy elementów związanych z biografią Filipa z Novary (*L'Autobiographie de Philippe de Novare*), druga to relacja o krucjacie Fryderyka II i późniejszej sytuacji w Ziemi Świętej (*L'Estoire de la guerre des Ibelins et de Frédéric II*). Obecnie fragmenty oryginalnego tekstu spisane go przez Ch. Kohlera są dostępne na stronie <http://visualiseur.bnf.fr/CadresFenetre?O=NUMM-1082&M=tdm&Y=Image> (strona była przeglądana w dniu 10.1.2006).

⁵¹ Cytowany już wcześniej: P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*

⁵² P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 8–9.

⁵³ Ibidem, s. 10. Życie i działalność Filipa z Novary zostały opisane w: P.W. Edbury, *Phillip of Novara and the Livre de forme de plait'* [w:] *Praktika tou tritou diethnous kyprologikou sunedriou*, ed. by A. Papageorgiou, Nicosia 2001, s. 555–569.

⁵⁴ P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 7–8.

⁵⁵ E.W. Wies, op.cit., s. 131; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 56.

⁵⁶ *Actes du colloque: La Maison des Lusignans d'Outre Mer*, par ed. Ch. Galassi, Poitiers 1994, s. 58; E. Chapin Furber, op.cit., s. 605; N. Housley, op.cit., s. 183.

ka I⁵⁷, ale faktyczną władzę objęła jego matka Alicja z Szampanii. Feudałowie cypryjscy, choć uznali jej regencję, nie mogli jednak do końca zgodzić się z jej przewodnią rolą w administrowaniu wyspą⁵⁸. W końcu sama Alicja skłoniła się ku sugestiom niektórych feudałów i przekazała rządy regencyjne w ręce swego wuja Filipa z Ibelinu⁵⁹, młodszego brata Jana, barona Bejrutu⁶⁰.

Kim byli Ibelinowie, którzy w drugiej połowie lat dwudziestych XIII wieku zdobyli dominującą pozycję w Królestwie Jerozolimskim i na Cyprze? Historia tej rodziny w Ziemi Świętej ma swój początek w drugiej dekadzie XII wieku. Wtedy to krzyżowiec Barisan lub Balian (nie znamy jego dokładnego imienia), zwany „Starszym”, został kasztelanem Jaffy⁶¹. W latach czterdziestych XII wieku król Jerozolimy Fulk nadał mu zamek w Ibelinie (dzisiejsza miejscowość Yavne w Izraelu) i tytuł pana Ibelinu. Barisan miał trzech synów: Hugona, Baldwina i Baliana. W 1177 roku Balian ożenił się z wdową po królu Jerozolimy Almaryku, Marią Komneną, matką królowej Izabelli (1192–1205)⁶². Z kolei córka Baldwina, Eschiva, została żoną króla Cypru, Almaryka z Lusignan⁶³. Ród Ibelinów był najbardziej wpływową rodziną szlachecką na wyspie w czasie trwania rządów Lusignanów. Jej członkowie piastowali liczne urzędy Królestwa Cypru, m.in. konetabla, szambelana i marszałka. W latach dwudziestych XIII wieku ich siedzibą stał się Bejrut w Syrii. Doprowadzili do rozkwitu miasta, bili także własną monetę⁶⁴. Około roku 1224, podczas małoletności Hugona I, Filip z Ibelinu faktycznie przejął władzę na Cyprze, rozpoczynając nowy etap w historii wyspy⁶⁵.

W tym czasie pretensje do Cypru, po raz pierwszy w sposób otwarty, przedstawił Fryderyk. Jako spadkobierca Henryka VI, powołał się na swoje prawa do regencji nad młodym królem Henrykiem z Lusignan. Hohenstauf dopominał się także praw do korony cypryjskiej na podstawie swoich praw spadkowych po przedwcześnie zmarłej Jolancie⁶⁶. W tych wydarzeniach możemy upatrywać początku mieszania się Fryderyka w wewnętrzne sprawy Królestwa Cypru⁶⁷. Hohenstauf zyskał sojuszników w posta-

⁵⁷ Henryk I z Lusignan w chwili śmierci swojego ojca miał osiem miesięcy.

⁵⁸ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 84; *L'Estoire de Eracles empereur et la conquete de la terre d'outramer, c'est la translation de l'estoire de Guillaume archevesque de Sur* [w:] *Recueil des historiens des Croisades: Historiens Occidentaux*, publie par les soins de l'Academie royale des inscriptions et belles lettres, vol. II, Paris 1859 [dalej: *Eracles*], s. 360; P. de Novare, op.cit., s. 3–21; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 49. Zob. J. Bromiley, *Philip of Novara's Account of the War between Frederick II of Hohenstaufen and the Ibelins*, „*Journal of Medieval History*”, No. III, 1977.

⁵⁹ P.W. Edbury, *John of Jaffa...*, s. 17. Alicja z Szampanii była córką Izabeli, która z kolei była córką Marii Komneny i jej męża z pierwszego małżeństwa Almaryka I. Jan i Filip z Ibelinu byli synami Marii z jej drugiego małżeństwa z Balianem z Ibelinu. W ten sposób baronowie z Ibelinu byli wujami dla Alicji.

⁶⁰ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 84–85; L. de Mas Latrie, op.cit., vol. III, s. 610; *Eracles*, s. 360.

⁶¹ P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 39. Prawdopodobnie pochodzili z Pizy we Włoszech lub z Sardynii.

⁶² *Ibidem*, s. 39.

⁶³ *Ibidem*, s. 40.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 68; D.M. Metcalf, *Coinage of the Crusades*, London–Oxford 1983, s. 25–26.

⁶⁵ P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 49–50; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 88; D. Jacoby, op.cit., s. 31.

⁶⁶ Fryderyk powoływał się na swoje prawa do korony jerozolimskiej po zmarłej żonie. Jednak roszczenia te były bezpodstawne, gdyż śmierć Almaryka z Lusignan (1205), który łączył korony Jerozolimy i Cypru, oddzieliła dwa królestwa. Cypr pod rządami Hugona I z Lusignan (1205–1218) usamodzielniał się całkowicie: J. Hauziński, *Imperator...*, s. 87–88.

⁶⁷ P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 56.

ci niektórych feudałów cypryjskich, którzy byli przeciwni dominacji Ibelinów. Przewodził im Almaryk z Barlais⁶⁸, który wraz z czterema innymi baronami nie pogodzili się z nowym porządkiem na wyspie⁶⁹.

W 1225 roku Jan i Filip z Ibelinu postanowili koronować ośmioletniego Henryka I z Lusignan. Wiedzieli, że polityka Fryderyka staje się coraz bardziej niebezpieczna dla ich pozycji na wyspie, dlatego też nie mogli zwlekać z tą decyzją. Ona zapewniała im rządy regencyjne aż do objęcia samodzielnej władzy przez Lusignana⁷⁰. Tymczasem, jak podaje G. Hill, w 1227 lub 1228 roku zmarł Filip z Ibelinu⁷¹. Kolejnym regentem Henryka I z Lusignan i następcą Filipa został jego starszy brat Jan z Ibelinu⁷², obrońca praw palestyńskich, syryjskich i cypryjskich feudałów przed polityką Fryderyka⁷³.

W tej sytuacji przewodzący stronnictwu procesarskiemu, Almaryk z Barlais udał się do Trypolis, gdzie postanowił poczekać na Fryderyka, planującego wyprawę do Ziemi Świętej⁷⁴. Podobnie inna grupa feudałów z Królestwa Jerozolimy, na czele z Gauvainem z Chenichy, wyruszyła do Włoch na spotkanie z cesarzem⁷⁵.

Kiedy cesarz przybył do Limassol, skierował list do Jana z Ibelinu, utrzymany w ciepłej i przyjacielskiej atmosferze, w którym pisał, że niezwłocznie pragnie go ujrzeć wraz z jego dziećmi. Jako powód swojego przybycia na Wschód podał chęć odzyskania dla chrześcijan Jerozolimy⁷⁶.

Posłańcy cesarza zostali przywitani z honorami w Nikozji. Zażądali w imieniu Fryderyka, aby regent towarzyszył mu wraz ze wszystkimi swoimi siłami w jego krucjacie w Syrii i Palestynie. Ten, przewidując prawdziwe plany cesarza, odmówił i dodał, że woli zginąć lub zostać uwięziony niż walczyć w Ziemi Świętej w imię osobistej polityki Fryderyka. Jednak dodał, że wyruszy z nim do Syrii, ale tylko aby walczyć z muzułmanami „w służbie Boga”⁷⁷. Pomimo tego postanowił uszanować tak dostojnego gościa, jakim był Fryderyk II, i udał się ze swoimi synami, małym królem Henrykiem i feudałami królestwa do Limassol. Wszyscy oni byli ubrani na czarno na znak żałoby po niedawno zmarłym Filipie z Ibelinu. Chcieli w ten sposób pokazać cesarzowi, że większe znaczenie miał dla nich ich własny członek rodziny niż fakt przybycia na wyspę cesarza⁷⁸.

⁶⁸ Ibidem, s. 50; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 89; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 65.

⁶⁹ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 88–89; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 177.

⁷⁰ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 90–91; D. Hunt, *The Frankish Period*, s. 186 i 191; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 63.

⁷¹ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 91.

⁷² Ibidem, s. 91–92; R. Grousset, *Histoire des Croisades...*, vol. III, s. 277; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 30; E. Chapin Furber, op.cit., s. 611; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 51; idem, *John of Jaffa...*, s. 17; J. Munro, Z. Kauri, *Between Venus and Mars. A History of the Island from Ancient Times until the Present*, Beirut 1984, s. 55; D. Jacoby, op.cit., s. 31.

⁷³ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 83. „...Next to Frederick II, the chief political figure of the time is the Old Lord of Beirut, the fearless and blameless champion of the rights of the barons against the overbearing claims of the Emperor”.

⁷⁴ Ibidem, s. 93. G. Hill wspomina, że Almaryk z Barlais podczas swojego pobytu w Trypolisie zasłynął z pisania listów i poematów do Fryderyka, w których oczerniał rodzinę Ibelinów. Ponoć zdołał ich sporządzić kilkadziesiąt.

⁷⁵ Ibidem, s. 92.

⁷⁶ Ibidem, s. 94; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 73.

⁷⁷ P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 76: „...in the service of God...”.

⁷⁸ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 94–95; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 73–75; *Eracles*, s. 367. Fryderyk II próbował przekonać Jana z Ibelinu i pozostałych feudałów, aby znieśli żałobę. Irytowała

Fryderyk postanowił zorganizować wystawne przyjęcie, na które zaprosił przybyłych. Jednocześnie wokół namiotów i pomieszczeń, w których odbywała się kolacja, cesarz zgromadził około 3000 uzbrojonych ludzi, którzy w trakcie posiłku otoczyli gości. Zażądał od seniora rodu Ibelinów, aby ten wydał mu Bejrut oraz przekazał wszystkie dochody z Cypru, jakie uzyskał od momentu śmierci Hugona I z Lusignan⁷⁹. Jan z Ibelinu nie potraktował poważnie żądań cesarza. Doprowadziło to Fryderyka do prawdziwej furii. Regent, bojąc się gniewu cesarza, zaczął go przekonywać, że Bejrut już dawno oddał swojej siostrze, królowej Izabelli i jej mężowi Almarykowi, oraz że wszelkich praw do tego miasta Fryderyk może dochodzić przed Sądem Najwyższym Królestwa Jerozolimskiego. A jeśli chodzi o dochody z Cypru, to Jan z Ibelinu dodał, że ani on, ani jego zmarły brat nie czerpali z tego tytułu żadnych korzyści finansowych, a wszystko przechodziło na ręce królowej Alicji z Szampanii, matki małego Henryka z Lusignan⁸⁰.

Fryderyk niezadowolony z obrotu spraw zarzucał Janowi z Ibelinu, że ten już od dawna źle wyrażał się o nim. W końcu wymusił udział jego sił w wyprawie do Syrii. Na tę okoliczność wziął dwudziestu zakładników spośród członków najznakomitszych feudalów z Cypru, w tym dwóch synów Jana z Ibelinu, zakuwając ich w kajdany. Mieli odzyskać wolność dopiero w momencie, kiedy zostaną potwierdzone prawa Fryderyka do regencji nad Henrykiem. Ponadto zażądał, aby Jan z Ibelinu uznał się za jego wasala przed Sądem Najwyższym Królestwa Jerozolimskiego⁸¹.

W nocy, po zakończonej dyskusji pomiędzy cesarzem a Ibelinem, części stronników regenta wraz z nim samym oraz jego synom udało się zbiec i dzięki pomocy szpitalników przedostać się do Nikozji. Było jasne, że w tej sytuacji musi dojść do zbrojnej rozprawy. Fryderyk pozostawił swoje główne siły w Limassol, a sam 17 sierpnia 1228 roku wraz z zakładnikami oraz królem Henrykiem udał się do Kiti, gdzie w miejscowości Piroi dołączył do niego książę antiocheński Bohemund IV razem z 60 rycerzami oraz dużą liczbą piechoty⁸².

Cesarz nie mógł jednak tracić czasu na Cyprze, dążył więc do porozumienia z Ibelinami. W tych warunkach doszło pomiędzy stronami do zawarcia układu, na mocy którego wszyscy zakładnicy zostali uwolnieni, Fryderyk pozostawił kilkuset osobową gwardię dla ochrony Henryka, która miała przebywać na wyspie, aż do osiągnięcia przez niego wieku uprawniającego do objęcia samodzielnych rządów. Ponadto Ibelinowie uznawali prawa Hohenstaufa do regencji Królestwa Jerozolimy oraz zostali zobowiązani do przedstawienia swoich praw własności do Bejrutu i dochodów z Cypru przed Sądem Najwyższym Królestwa Jerozolimskiego⁸³. Feudałowie złożyli hold Fry-

go sytuacja, że nikt nie cieszy się z jego przybycia i nie jest mu oddawana odpowiednia cześć. Przesłał im więc wiele pięknych, szkarłatnych sukien, biżuterii, a w końcu zaprosił na wystawną kolację.

⁷⁹ S. Runciman, op.cit., t. III, s. 178; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 73.

⁸⁰ P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 57–58; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 95; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 73–74.

⁸¹ P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 80–84; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 96; *Eracles*, s. 368.

⁸² G. Hill, op.cit., vol. II, s. 97; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 81–84; *Eracles*, s. 368; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 58.

⁸³ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 98; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 84; L. de Mas Latrie, op.cit., vol. I; s. 243; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 58; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 74.

derykowi, jednak tylko jako suzerenowi, a nie regentowi Królestwa Cypru, za którego dalej uważali Jana z Ibelinu⁸⁴.

Tymczasem po śmierci sułtana Damaszku al-Mu'azzamy jego bracia, al-Malik al-Kamil i al-Aszraf, podzielili między siebie jego posiadłości. Dzięki zawartemu przez nich układowi w dniu 10 listopada 1228 roku w Tell al-Adżul, Jerozolima znalazła się pod panowaniem władcy Egiptu⁸⁵.

2 września 1228 roku Fryderyk opuścił Nikozję, a 3 września odplynął z Famagusty do Syrii w towarzystwie Henryka z Lusignan, Jana z Ibelinu oraz wszystkich znakomitszych feudalów cypryjskich⁸⁶. Administracja Cypru została powierzona Almarykowi z Barlais⁸⁷, który gromadził i przekazywał dochody z wyspy cesarskim urzędnikom w Syrii – Balianowi z Sydonu i Garnierowi niemieckiemu, bajlifowi Królestwa Jerozolimskiego⁸⁸. 7 września flota cesarska doplynęła do Akki⁸⁹.

W tym samym czasie papieństwo podejmowało kroki zmierzające do dyskredytacji cesarza. Grzegorz IX wysłał na teren Palestyny i Syrii dwóch mnichów franciszkańskich, którzy mieli odwieść od posłuszeństwa cesarzowi tamtejszy kler. Ponadto Hohenstauf zdawał sobie sprawę, że papież przygotowywał się do zbrojnej napaści na jego włoskie terytoria⁹⁰. Sytuacja cesarza w Europie stawała się coraz bardziej dramatyczna. Jego teść i zarazem sojusznik papieża, Jan z Brienne, zdobył San Germano i oblegał Capuę, zagrażając bezpośrednio włoskim posiadłościom Fryderyka⁹¹. Napięta sytuacja we Włoszech nie pozwalała na zaczepną akcję wobec muzułmanów, tym bardziej że rycerstwo syryjskie i palestyńskie sprzyjało Ibelinom i nie chciało służyć Fryderykowi II. W związku z tym cesarz po przybyciu do Akki wysłał poselstwo do al-Malika al-Kamila, w którym przypomniał mu o jego obietnicy zwrotu Jerozolimy. Sułtan nie udzielił jednoznacznej odpowiedzi, wobec czego rozpoczął się trwający kilka miesięcy okres, w którym obydwie strony demonstrowały przed sobą siły⁹².

W końcu doszło do porozumienia i w dniu 11 lutego 1229 roku został zawarty układ w Jaffie pomiędzy Fryderykiem a sułtanem Egiptu. Uroczyste zaprzysiężenie porozumienia nastąpiło siedem dni później⁹³. Na jego mocy Jerozolima przechodziła

⁸⁴ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 99; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 84; L. de Mas Latrie, op.cit., vol. I, s. 244–245.

⁸⁵ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 101–102; idem, *Imperator...*, s. 76–77; E.W. Wies, op.cit., s. 134.

⁸⁶ S. Runciman, op.cit., t. III, s. 179; D. Alastos, op.cit., s. 172–173; R. Grousset, *L'épopée des croisades*, s. 259; idem, *Les Croisades*, s. 62; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 99; *Eracles*, s. 369; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 74–75.

⁸⁷ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 99.

⁸⁸ Ibidem, s. 99; *Eracles*, s. 369; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 62; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 116.

⁸⁹ E.W. Wies, op.cit., s. 134; J. Richard, op.cit., s. 233; P. Rousset, op.cit., s. 245; R. Grousset, *Les Croisades*, s. 62; G. Masson, op.cit., s. 134; H. Kluger, *Hochmeister Hermann von Salza und Kaiser Friedrich II. Ein Beitrag zur Frühgeschichte des Deutschen Ordens*, Marburg 1987, s. 78; E. Horst, op.cit., s. 139; D. Jacoby, op.cit., s. 32; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 75.

⁹⁰ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 103; idem, *Imperator...*, s. 78.

⁹¹ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 107.

⁹² Ibidem, *Polityka orientalna...*, s. 104; idem, *Imperator...*, s. 75–76; M. Balard, op.cit., s. 221–222.

⁹³ P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 36–37; E. Horst, op.cit., s. 144; B. Gloger, op.cit., s. 64; G. Musca, *La saggezza di Federico II* [w:] *Mezzogiorno – Federico II – mezzogiorno: atti del convegno internazionale di studio promosso dall'Istituto internazionale di studi Federiciani*, a cura di

w ręce chrześcijan pod warunkiem, że ci nie będą odbudowywać obwarowań miasta. Wioski wokół Jerozolimy pozostały pod kontrolą administracji muzułmańskiej. Jurysdykcja sułtana Egiptu objęła także obszar świątyni, tzw. Skalnej Kopyły, i meczet al-Aqsa. Chrześcijanie przejmowali kontrolę nad drogą z Akki i Jaffy do Jerozolimy, łącznie z Betlejem. Pokój został zawarty na 10 lat, 5 miesięcy i 40 dni oraz miał obowiązywać od dnia 24 lutego 1229 roku⁹⁴. Dodatkowym artykułem układu było zobowiązanie się cesarza do nieingerowania w politykę księstw Trypolisu i Antiochii. Władcy ustalili także warunki handlu pomiędzy Egiptem a państwem Hohenstaufa⁹⁵.

Odzyskawszy Jerozolimę dla świata chrześcijańskiego, Fryderyk zdobył ogromny atut w konflikcie z papieżem oraz podniósł swój prestiż na arenie międzynarodowej. Obóz muzułmański natomiast za cenę niewielkich ustępstw terytorialnych zyskał upragniony pokój. Władca Egiptu przekazywał Jerozolimę tylko na jakiś czas w ręce chrześcijan. Wnioskujemy to po fakcie, że Frankowie nie mogli odbudowywać murów wokół miasta. Jerozolima miała być pozbawiona obrony i w odpowiednim momencie mogła zostać zajęta przez muzułmanów.

Pomimo odzyskania Jerozolimy, poczynania Fryderyka w Ziemi Świętej były nadal torpedowane przez papieżstwo. Cesarz pragnął, aby w uroczystościach przejęcia miasta brał udział patriarcha Gerold. Jednak jego stosunek, za sprawą Grzegorza IX, do układu z al-Kamilem był negatywny. Gerold uważał, że osiągnięte przez cesarza nabytki terytorialne stanowią zaledwie „marną część uzyskaną nędznym upokorzeniem”, a obowiązkiem Fryderyka była walka z muzułmanami, a nie prowadzenie z nimi rokowań. Pokój zawarty pomiędzy władcami nazwał „fałszywym pokojem”⁹⁶.

Fryderyk do Jerozolimy wkroczył w dniu 17 marca 1229 roku⁹⁷. Następnego dnia udał się do bazyliki Św. Grobu. Towarzyszyli mu biskupi Palermo i Capui. Ponieważ w świątyni nie było żadnego z prałatów uprawnionych, w myśl prawa Królestwa Jero-

C.D. Fonseca, Potenza–Avigliano–Castel Lagopesole–Melfi 1994, s. 695; F. Cardini, op.cit., s. 29; H. Kluger, op.cit., s. 82; T. Jones, A. Ereira, *Crusades*, London 1994, s. 223; E. Chapin Furber, op.cit., s. 612; I. Hrbek, *Egypt, Nubia and the Eastern Deserts* [w:] *The Cambridge History of Africa*, ed. by R. Olivier, vol. 3, Cambridge–London–New York–Melbourne 1977, s. 35; C. Morrisson, op.cit., s. 59; A. Lüders, *Die Kreuzzüge im Urteil syrischer und armenischer Quellen*, Berlin 1964, s. 12; P. Rousset, op.cit., s. 245; P.K. Hitti, op.cit., s. 547; G. Bordonove, *Les templiers. Histoire et tragédie*, Paris 1977, s. 155; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 59; J. Riley-Smith, *The Knights of St. John...*, s. 166; W. Zöllner, *Geschichte der Kreuzzüge*, Berlin 1987, s. 144; N. Housley, op.cit., s. 8; J. Hauziński, *Kraje i kultury śródziemnomorskie*, Poznań 1990, s. 259–261; idem, *Imperator...*, s. 78; M. Balard, op.cit., s. 221.

⁹⁴ M. Balard, op.cit., s. 221; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 108; idem, *Imperator...*, s. 79; E.W. Wies, op.cit., s. 135–136; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 36–37. W negocjacjach z sułtanem Egiptu brał udział wielki mistrz Zakonu Panny Marii Domu Niemieckiego Hermann von Salza. Wcześniej, w 1228 roku, uzyskał dla zakonu nadanie ziemi chełmińskiej od księcia mazowieckiego Konrada. Po odzyskaniu Jerozolimy rozpoczął budowę słynnej twierdzy Montfort w Królestwie Jerozolimskim: *Encyklopedia Historyczna Świata*, t. IV – Średniowiecze, pod red. M. Salamon, A. Waśko, Kraków 2000, s. 302 i 309.

⁹⁵ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 109.

⁹⁶ Ibidem, s. 114 i 117; idem, *Imperator...*, s. 80.

⁹⁷ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 114; E. Horst, op.cit., s. 146; G. Musca, op.cit., s. 695; E.W. Wies, op.cit., s. 137; J. Richard, op.cit., s. 235; P. Rousset, op.cit., s. 246; R. Grousset, *Les Croisades*, s. 62–63; idem, *L'épopée des croisades*, s. 266; H. Kluger, op.cit., s. 103.

zolimskiego, do przeprowadzenia koronacji królewskiej, Fryderyk sam wziął koronę z ołtarza i włożył ją sobie na głowę⁹⁸.

Tymczasem z Włoch dochodziły coraz bardziej niepokojące wiadomości. 1 maja 1229 roku Fryderyk wyruszył w drogę powrotną z Syrii do Włoch, aby 10 czerwca dopłynąć do portu w Brindisi⁹⁹. Zanim jednak opuścił on Syrię, wysłał małoletniego króla Cypru na wyspę. Do czasu uzyskania przez Henryka z Lusignan wieku uprawniającego go do objęcia samodzielnych rządów wyspa wraz z jej dochodami miała pozostawać w rękach Almaryka z Barlais¹⁰⁰, jako bajlifa cesarskiego, oraz doradczej grupy feudałów¹⁰¹. Almaryk z tego tytułu miał przekazywać 10 000 srebrników rocznie na ręce cesarza¹⁰². Dodatkowo zobowiązał się, że nie pozwoli rodzinie Ibelin ponownie dojść do władzy. Fryderyk pozostawił Almarykowi znaczne oddziały złożone z najemników niemieckich, flamandzkich i włoskich¹⁰³. Twierdze i zamki cypryjskie, obsadzone przez wojska cesarskie¹⁰⁴, miały zostać przekazane Almarykowi w momencie, kiedy dokona pierwszej wpłaty 10 000 srebrników¹⁰⁵.

Pomimo że wraz z opuszczeniem Ziemi Świętej i Cypru polityka wschodnia Fryderyka była reprezentowana już tylko przez jego tamtejszą administrację, nie zamknęło to wzajemnych stosunków pomiędzy władcą Egiptu a cesarzem. Już na przełomie 1229 i 1230 roku pojawił się u sultana wysłannik Hohenstaufa¹⁰⁶. Także muzułmanom zależało na podtrzymaniu dobrych stosunków z cesarzem. Zagrożenie ze strony imperium mongolskiego było na tyle poważne, że w 1232 roku na sycylijskim dworze Fryderyka II zjawili się aż dwukrotnie posłowie al-Kamila, którzy próbowali pozyskać cesarza dla antymongolskiego sojuszu. Ówczesne możliwości militarne króla Sycylii nie pozwalały mu na zaangażowanie jakichkolwiek sił na Wschodzie, dlatego zapewne poprzestał na obietnicach pomocy złożonych na ręce poselstwa sultana. Stosunki między władcami były na tyle dobre, że w 1238 roku w wojsku cesarskim oblegającym Brescię walczyły oddziały muzułmańskie nadesłane z Egiptu¹⁰⁷.

⁹⁸ M. Balard, op.cit., s. 222; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 115–116; idem, *Imperator...*, s. 80–81; E.W. Wies, op.cit., s. 137–138; H.M. Schaller, op.cit., s. 36; F. Cardini, op.cit., s. 29.

⁹⁹ B. Gloger, op.cit., s. 66; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 118; idem, *Imperator...*, s. 83; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 186; G. Sède, *Les Templiers sont parmi nous ou l'énigme de gisors*, Paris 1962, s. 67; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 101; E.W. Wies, op.cit., s. 143; G. Masson, op.cit., s. 147; H.M. Schaller, op.cit., s. 37; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 92–93.

¹⁰⁰ P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 51; J. Riley-Smith, *The Knights of St. John...*, s. 68. Almaryk był wpływową osobą także w Królestwie Jerozolimy, jako mąż dziedziczki Marqab, twierdzy szpitalników. Rycerze zakonni co roku z tego tytułu płacili mu odpowiednią opłatę.

¹⁰¹ P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 51; J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 118; idem, *Imperator...*, s. 88.

¹⁰² P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 51; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 188; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 100; J. Richard, op.cit., s. 312; *Eracles*, s. 375; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 90–92. 10 000 srebrników stanowiło w owym czasie równowartość około 3000 złotych dukatów.

¹⁰³ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 100–101; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 89–91; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 188.

¹⁰⁴ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 104.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 101; D. Alastos, op.cit., s. 173; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 91; T.S.R. Boase, *Kingdoms and Strongholds of the Crusaders*, London, 1971, s. 250–251; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 188.

¹⁰⁶ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 124.

¹⁰⁷ Ibidem, s. 125–129.

Zawarte porozumienie Fryderyka II z opozycjonistami z sierpnia 1228 roku nie przetrwało. Większość feudałów z Palestyny, Syrii i Cypru obawiała się absolutyzmu Hohenstaufów, dlatego też, skupiając się wokół Ibelinów, stworzyła istną opozycję antycesarską. Już kiedy Fryderyk znajdował się w drodze do Włoch, na Cypr zaczęli wracać stronnicy Ibelinów. Wśród nich był także Filip z Novary, autor opisującej te wydarzenia kroniki. Szukający pokoju Jan z Ibelinu skierował go na Cypr, aby podjął się roli negocjatora między nim a Almarykiem z Barlais¹⁰⁸.

Filip z Novary, wraz z innymi towarzyszącymi mu zwolennikami Ibelinów, spotkał się z Sądem Najwyższym Królestwa Cypru, królem Henrykiem z Lusignan oraz Almarykiem. Bajlif cesarski stwierdził, iż posiadłości Ibelinów na Cyprze zostały zajęte przez wojska Fryderyka oraz że przestali oni odgrywać rolę opiekunów małego króla Henryka. Podczas rozmowy Almaryk, doceniając umiejętności polityczne i negocjatorskie Filipa, zaproponował mu służbę u siebie, na co ten nie wyraził zgody¹⁰⁹. Uznawał tylko Jana z Ibelinu, jako jedyne go prawowitego regenta Królestwa. Ponadto publicznie zakwestionował legalność rządów Almaryka. Podobnie nie chciał wyrzec się służby u Ibelinów, dodając, że kocha członków tej rodziny bardziej niż kogokolwiek innego na świecie. Wówczas wściekły Almaryk zagroził Filipowi śmiercią, zakął go w kajdany i wysłał pod strażą do zamku w Dieudamour¹¹⁰. Po jakimś czasie opanował gniew, dał Filipowi szansę na odzyskanie wolności i zaproponował mu możliwość wykupienia się z niewoli. Ten dał swoje słowo oraz zastawił swoje posiadłości w Syrii, dzięki czemu stał się wolny¹¹¹.

Sukcesem Filipa z Novary był list, który udało mu się wysłać z zamku w Dieudamour do Baliana z Ibelinu, syna Jana¹¹². Informował w nim o sytuacji, jaka panowała na wyspie. Wnet z Syrii wyruszyła na Cypr ekspedycja Ibelinów i po szybkim opanowaniu portu w Gastrii rozpoczęli oni przygotowania do ofensywy lądowej¹¹³. Obydwie strony ruszyły w kierunku Nikozji. Tam 14 lipca 1229 roku spotkały się siły Almaryka z Barlais, wspierane przez oddziały cesarskie, z wojskami Ibelinów¹¹⁴. Almaryk został pokonany w zaciętej bitwie i Nikozja stanęła otworem przed oddziałami Ibelinów. Resztki oddziałów cesarskich schroniły się w trzech twierdzach: Dieudamour, Kantara i Kerynia, które od razu zostały otoczone przez wojska Ibelinów¹¹⁵.

¹⁰⁸ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 101; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 92–93.

¹⁰⁹ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 102.

¹¹⁰ Ibidem, s. 102; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 189; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 94.

¹¹¹ A.H.S. Megaw, *A Castle in Cyprus attributable to the Hospital? [w:] The Military Orders. Fighting for the Faith and Caring for the Sick*, ed. by M. Barber, Variorum 1994, s. 45; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 103.

¹¹² S. Runciman, op.cit., t. III, s. 189; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 103; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 97–98.

¹¹³ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 103; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 189; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 60.

¹¹⁴ P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 42; E. Chapin Furber, op.cit., s. 612; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 189; J. Riley-Smith, *The Knights of St. John...*, s. 169; R. Grousset, *L'épopée des croisades*, s. 273; idem, *Les Croisades*, s. 82; D. Jacoby, op.cit., s. 33.

¹¹⁵ P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 60–61; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 105; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 103–107.

Najszybciej została zdobyta Kerynia, w której oblężeniu uczestniczył Filip z Novary¹¹⁶. Odzyskiwanie Dieudamour trwało rok. Zamek poddał się, jak podaje Filip z Novary, po niemal rocznym oblężeniu, więc pewnie w czerwcu bądź na początku lipca 1230 roku¹¹⁷. Najbardziej zacięty opór stawiała Kantara¹¹⁸, zdobyta prawdopodobnie także w lipcu 1230 roku¹¹⁹.

Po opanowaniu trzech ostatnich bastionów cesarskich, na Cyprze doszło do zawarcia porozumienia między walczącymi stronami. Almaryk i jego stronnicy przyrzekli, że będą żyli w pokoju z Ibelinami i zerwą sojusz z cesarzem¹²⁰.

Na przełomie lutego i marca 1230 roku do Fryderyka dotarły informacje o zmianie sytuacji na Cyprze i w Syrii. Był on jednak zajęty wojną z papieżem i nie mógł osobiście wyprawić się na Bliski Wschód, dlatego też wysłał tam swego marszałka Ryszarda Filangieriego, którego mianował namiestnikiem w Syrii i na Cyprze. Marszałek w lipcu 1230 roku wyruszył z Włoch na Wschód z flotą liczącą 32 galery oraz wojskiem w sile 600 rycerzy, 100 kuszników, 700 piechoty i 3000 uzbrojonych marynarzy¹²¹.

Jan z Ibelinu na wieść o wypłynięciu floty Filangieriego rozpoczął przygotowania do zbliżającej się zbrojnej rozprawy z wojskami cesarskimi¹²². Przerzucił prawie wszystkie swoje oddziały z Syrii na wyspę, pozostawiając Bejrut praktycznie bez obrony. Jan z Ibelinu wraz z królem Henrykiem I z Lusignan zajęli pozycje wokół Kiti, a Balian, syn Jana, zgromadził większość sił wokół Limassol¹²³.

Flota cesarska zakotwiczyła w porcie Gata, skąd Ryszard Filangieri wysłał posłańca do Ibelinów z żądaniem umożliwienia mu rozmowy z królem Henrykiem. W liście pisał do króla, że powinien on przepędzić z wyspy Ibelinów oraz wszystkich ich stronników. Młody król, nie porozumiewając się z Ibelinami ani z Sądem Najwyższym Królestwa Cypru, zwołał własną radę i po konsultacjach odpowiedział Ryszardowi Filangieriemu, że nie zamierza wygnać ani zrywać kontaktów z Janem z Ibelinu, który jest jego wujem oraz będzie nadal gościł na wyspie jego stronników¹²⁴. Od tej pory już nie możemy mówić tylko i wyłącznie o konflikcie samej rodziny Ibelinów z Fryderykiem. Tymi słowami Henryk I z Lusignan, władca Królestwa Cypru, wypowiedział wojnę cesarzowi i jego polityce w tej części świata.

W tej sytuacji flota sycylijska popłynęła dalej w kierunku Syrii, natomiast namiestnik cesarski pozostał z częścią swoich sił w pobliżu Limassol¹²⁵, gdzie rozpoczął oblę-

¹¹⁶ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 105. Kerynia nie została zdobyta w bezpośrednim ataku. Filip z Novary przekazał ultimatum obrońcom mówiące, że jeśli skapitulują, to Ibelinowie nie będą wyciągać żadnych konsekwencji wobec nich, a oni sami będą mogli opuścić Cypr z całym swoim dobytkiem.

¹¹⁷ J. Riley-Smith, *The Knights of St. John...*, s. 170; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 107–108; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 61; *Eracles*, s. 377.

¹¹⁸ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 106; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 106–110; *Eracles*, s. 377; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 61.

¹¹⁹ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 106; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 61.

¹²⁰ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 106–107; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 110–111.

¹²¹ S. Runciman, op.cit., t. III, s. 190; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 108; *Eracles*, s. 385–386; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 118; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 61.

¹²² G. Hill, op.cit., vol. II, s. 108. Ibelinowie wiedzieli z wyprzedzeniem o przygotowaniach Fryderyka II dzięki szpiegowi w jego szeregach, który odpowiednio wcześniej przybył do Syrii na okręcie Zakonu Panny Marii Domu Niemieckiego.

¹²³ Ibidem, s. 109; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 119–120.

¹²⁴ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 109; *Eracles*, s. 388.

¹²⁵ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 109.

żenie tamtejszego zamku. Wobec niepowodzeń szybko jednak zaprzestał oblężenia i po 2 miesiącach wyruszył za resztą swoich oddziałów do Syrii¹²⁶.

Po przybynięciu do Syrii Filangierii, na podstawie otrzymanych pełnomocnictw od Fryderyka, rozpoczął akcję wywłaszczania z posiadanych dóbr członków rodziny oraz stronników Ibelinów¹²⁷. W 1231 roku oblegał także dziedziczną posiadłość Jana z Ibelinu – Bejrut. Spotkało się to z natychmiastową reakcją większości feudałów syryjskich, na których czele stanął Balian z Sydonu. Opierając się na prawach królestwa, feudałowie nie podporządkowali się namiestnikowi Fryderyka, uznając jego posunięcia za niezgodne z prawem. Wszyscy, którzy wypowiedzieli posłuszeństwo cesarzowi, utworzyli związek w Akce, wybierając na jego przewodniczącego Jana z Ibelinu, przebywającego na Cyprze¹²⁸.

Po 25 lutego 1232 roku okręty Ibelinów opuściły Cypr i skierowały się w stronę Trypolisu¹²⁹. Wówczas Ryszard Filangieri rozpoczął rozmowy pokojowe z Ibelinami, którzy zawarli sojusz z księciem Bohemundem z Trypolisu. Tymczasem Almaryk z Barlais wraz ze swoimi ludźmi oraz częścią oddziałów cesarskich powrócili na Cypr, który był pozbawiony jakiegokolwiek ochrony zbrojnej. Barlais szybko zajął wszystkie twierdze i zamki na wyspie, z wyjątkiem tych, które posiadały zakony rycerskie, oraz Buffavento i Dieudamour¹³⁰. W Nikozji Sycylijczycy dokonali gwałtu na ludności cywilnej. Przez kilka dni grabili miasto, a wszystkich stawiających opór uwięzili w zamku w Kyrenii, nie oszczędzając także duchownych¹³¹.

Kiedy wieści o ponownej inwazji wojsk Fryderyka II na Cypr dotarły do Jana z Ibelinu, ten przerwał rozmowy z Filangierim¹³². Spostrzegł, że były one tylko przysłowiową zasłoną dla prawdziwych intencji cesarskich. Równocześnie w dniu 3 maja 1232 roku doszło do bitwy pod Casal Imbert, położonej 12 mil na północ od Akki. W tym dniu Jan z Ibelinu wraz z królem Henrykiem oraz niewielkim oddziałem rycerzy podążał w stronę Tyru, jednak dowiedziawszy się, że wojska cesarskie wznowiły oblężenie Bejrutu, pozostał w Akce¹³³. Pod Casal Imbert pozostał tylko król Henryk, w otoczeniu trzech synów Jana z Ibelinu – Baldwina, Hugona i Gwidona, oraz mały oddział cypryjski pod dowództwem Anseau z Brie. Niestety nie zachowali oni należytej ostrożności i dlatego oddziały cesarskie pod ukryciem nocy przedostały się w rejon ich obozowania. Zdobyły obóz Ibelinów i prawie pojmały króla Henryka, który jednak zdołał w ostatniej chwili uciec do Akki. Bitwa była zwrotnym momentem w działaniach w Syrii, gdyż zdecydowanie wpłynęła na osłabienie sił Ibelinów. Mogła mieć jeszcze poważniejsze następstwa w momencie, kiedy król Cypru dostałby się do niewoli cesarskiej¹³⁴.

¹²⁶ Ibidem, s. 110; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 120–121.

¹²⁷ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 110; *Eracles*, s. 388–392.

¹²⁸ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 110; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 62.

¹²⁹ S. Runciman, op.cit., t. III, s. 191; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 112; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 128–129; *Eracles*, s. 393.

¹³⁰ S. Runciman, op.cit., t. III, s. 192; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 136; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 114.

¹³¹ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 114.

¹³² Ibidem, s. 115; *Eracles*, s. 396.

¹³³ E. Chapin Furber, op.cit., s. 613; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 193–194; R. Grousset, *Les Croisades*, s. 63; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 115; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 64; idem, *John of Jaffa...*, s. 18.

¹³⁴ P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 64; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 116; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 193–194.

Mimo tych niepowodzeń, Jan z Ibelinu postanowił powrócić na Cypr, gdyż w ręce Almarchy z Barlais wraz z wojskami cesarskimi dostała się praktycznie cała wyspa. 30 maja 1232 roku flota Ibelinów, a właściwie genueńska, która ich wspierała, opuściła Akkę i skierowała się w stronę Cypru¹³⁵. Siły cesarskie oraz Almarcha liczyły ponad 2000 ludzi. Dla porównania Jan z Ibelinu prowadził tylko 233 rycerzy i piechurów, jednak dzięki poparciu miejscowej ludności jego oddziały szybko się powiększały¹³⁶. Mimo niewielkich sił Ibelinowie opanowali Famagustę, gdzie znowu w roli negocjatora wystąpił Filip z Novary, który przekonał obleżonych do poddania się¹³⁷.

Kiedy Ibelinowie usadowili się w Famaguście, wojska cesarskie, stosując taktykę spalonej ziemi, opuściły Nikozję i kierując się do Mesarei, po drodze niszczyły pola uprawne, folwarki i młyny wodne. Wojska cesarskie wycofały się w masywy górskie okalające twierdzę w Kerynii, którą także obsadziły, oraz opanowały drogę prowadzącą do twierdzy Dieudamour¹³⁸. W dniu 15 czerwca 1232 roku wojska Ibelinów dopadły uchodzących Sycylijczyków i zadały im tego dnia decydującą klęskę pod miejscowością Agridi¹³⁹. Ryszard Filangieri nigdy już nie podniósł się po tej porażce, którą zadali mu Ibelinowie, a jego pozostałe oddziały rozpoczęły bezwładną ucieczkę przed wojskami cypryjskimi. Próbowali schronić się w Kerynii, dokąd ścigał ich Jan z Ibelinu. Także Dieudamour doczekał się odsieczy i jego obrońcy po długim obleżeniu w końcu mogli wyjść poza mury twierdzy¹⁴⁰. Równocześnie Filip z Novary zaskoczył nocnym atakiem cesarski garnizon Nikozji i wziął do niewoli przeszło 300 ludzi pozostających w służbie cesarza. Wśród nich byli zdrajcy, którzy uciekli z szeregów wojsk Ibelinów podczas kampanii w Syrii. Zostali okrutnie potraktowani przez Filipa, który skazał ich na obcięcie kończyn¹⁴¹.

W Kerynii schronili się namiestnik cesarski Ryszard Filangieri, Almarch z Barlais, Almarch z Bethsan, Hugon z Giblet i wielu innych sojuszników Fryderyka, którzy zdołali wymknąć się wojskom Ibelinów. Twierdza mogła bronić się przez wiele miesięcy, a nawet lat. Ibelinowie nie posiadali odpowiednio silnej floty, aby blokować Kerynię od strony morza. W ten sposób cesarscy stronnicy w swobodny sposób mogli się zaopatrywać drogą morską¹⁴².

W międzyczasie Filangieri próbował szukać oparcia dla interesów cesarza u władców Armenii, Antiochii i Trypolisu, jednak bez rezultatu¹⁴³. W końcu wraz z Almarchem z Barlais odpłynęli do Tyru. Wtedy też blokadę twierdzy od strony morza rozpo-

¹³⁵ S. Runciman, op.cit., t. III, s. 192; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 65; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 117; J.H. Pryor, *Geography, technology, and war. Studies in the Maritime history of the Mediterranean, 649–1571*, Cambridge 1988, s. 96.

¹³⁶ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 118.

¹³⁷ Ibidem, s. 118; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 65; *Eracles*, s. 399.

¹³⁸ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 119; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 149–151; *Eracles*, s. 400–401; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 65.

¹³⁹ E. Chapin Furber, op.cit., s. 613; R. Grousset, *L'épopée des croisades*, s. 274; idem, *Les Croisades*, s. 82; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 120; P. de Novare, op.cit., s. 149–152; G. Bordonove, op.cit., s. 157; P.W. Edbury, *John of Jaffa...*, s. 18; M. Barber, *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*, Cambridge 1994, s. 164; D. Jacoby, op.cit., s. 33–34.

¹⁴⁰ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 121–122; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 65.

¹⁴¹ P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 154–155; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 122; L. de Mas Latrie, op.cit., vol. I, s. 291.

¹⁴² P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 155–156; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 122–123; *Eracles*, s. 401–402.

¹⁴³ S. Runciman, op.cit., t. III, s. 195–196.

częli Genueńczycy i to wpłynęło na losy obrońców, gdyż Kerynia w ten sposób została odcięta od zaopatrzenia¹⁴⁴.

Wnet o porażkach Filangieriego dowiedział się sam Fryderyk, który wobec niestabilnej sytuacji we Włoszech nie mógł zaangażować większych sił w Syrii i na Cyprze. Postanowił więc rozpocząć negocjacje z Ibelinami. Wysłał czym prędzej biskupa Sydonu z propozycją dla Filipa z Maugastel, mało znanego, ale lubianego wśród miejscowych feudalów rycerza, aby ten został jego namiestnikiem w Akce, natomiast nie-lubiany Ryszard Filangieri miałby objąć zwierzchnictwo nad Tyrem¹⁴⁵. Przysięgę na wierność Fryderykowi Filip z Maugastel miał złożyć w Akce w obecności wysłannika cesarza i Sądu Najwyższego. Komuna Akki, na której czele stał pod nieobecność Jana z Ibelinu Jan z Cezarei, oraz sam Sąd Najwyższy nie chcieli zaakceptować nowej decyzji cesarza. Wysłali list na Cypr do Jana z Ibelinu z prośbą o interwencję. Ten wnet zjawił się w Syrii i spotkał się z biskupem Sydonu. Rozmowy wówczas podjęte nie przyniosły żadnych rezultatów, a próba załagodzenia konfliktu przez Fryderyka zakończyła się niepowodzeniem. Jan z Ibelinu powrócił na Cypr, a w Akce pozostawił Jana z Cezarei¹⁴⁶.

Tymczasem obrońcy Kerynii po dziesięciu miesiącach oblężenia skapitulowali 3 kwietnia 1233 roku. Negocjacje z nimi prowadzili Filip z Novary i Arneis z Giblet. Zamek z całym uzbrojeniem oraz zapasami przechodził w ręce Cypryjczyków. Zwolennicy cesarza mogli odплыnąć do Tyru, a jeńcy, znajdujący się po obu stronach, zostali wymienieni¹⁴⁷.

Okresy konfliktu cesarstwa z papieżem były przeplatane okresami spokoju, co skutkowało podejmowaniem przez papieży prób zaprowadzenia pokoju na Wschodzie. Tak było w 1233 i 1234 roku, kiedy Grzegorz IX podjął się mediacji pomiędzy dwiema stronami – Ibelinami i Fryderykiem. Wysłał on do Syrii swojego wysłannika, biskupa Teodora z Rawenny, którego zadaniem miało być zdelegalizowanie istniejącej Komuny w Akce i przywrócenie starego porządku. Misja ta jednak nie powiodła się¹⁴⁸.

W 1239 roku już tylko Tyr pozostawał w rękach cesarskich wojsk. Władzę nad nim sprawował marszałek cesarski oraz jego namiestnik w Syrii, Ryszard Filangieri. Zdecydował się na jeszcze jedną próbę przejęcia kontroli nad Syrią. Wykorzystał moment, kiedy templariusze oraz szpitalnicy, strażnicy Komuny w Akce, byli ze sobą skłóceni. Filangieri powołał dwóch mieszczan z Akki jako namiestników cesarskich w stolicy Królestwa Jerozolimy oraz rozpoczął przygotowanie do rozwiązania Komuny. Powiadomieni o tym Ibelinowie od razu skierowali do Akki wojsko na pokładach okrętów weneckich i genueńskich. Filangieri zdołał umknąć do Tyru, którego oblężenie rozpoczęli szpitalnicy. Dopiero w kwietniu 1242 roku podpisano ostateczny pokój¹⁴⁹, który definitywnie kończył erę Filangieriego w Syrii. Kolejna podjęta przez niego próba całkowitego przejęcia kontroli nad Syrią zakończyła się niepowodzeniem i w związku

¹⁴⁴ Ibidem, s. 196; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 123.

¹⁴⁵ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 125.

¹⁴⁶ Ibidem, s. 125–126.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 126; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 196; *Eracles*, s. 402; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 65; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 88.

¹⁴⁸ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 128; L. de Mas Latrie, op.cit., vol. I, s. 308–311; R. Grousset, *Histoire des Croisades...*, vol. III, s. 355–357; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 97.

¹⁴⁹ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 132; P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 171–173; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 65–66.

z tym został odwołany przez samego Fryderyka do Włoch. Następcą Ryszarda Filangieriego w Tyrze został jego brat Lotario¹⁵⁰.

W marcu 1238 roku zmarł sultan Egiptu, sojusznik Fryderyka, al-Malik al-Kamil. Następcą tronu został jego syn, al-Adil Abu Bakr II, który nie był już tak pokojowo nastawiony do chrześcijan jak ojciec. Na domiar złego pokój ustanowiony w lutym 1229 roku na 10 lat, 5 miesięcy 40 dni miał zaraz przestać obowiązywać. Chrześcijańskie posiadłości w Ziemi Świętej były zagrożone. Zaraz po wygaśnięciu pokoju krzyżowcy rozpoczęli odbudowywać fortyfikacje Jerozolimy. Spotkało się to z ostrą reakcją władcy Transjordanii, an-Nasira Dawuda, który opanował miasto¹⁵¹.

Sytuację uratował Teobald IV, król Nawarry i hrabia Szampanii, który przybył do Akki 1 września 1239 roku¹⁵². Dzięki niemu chrześcijanie odzyskali sporą część królestwa na zachód od Jordanu¹⁵³. Sultanie Damaszku i Egiptu potwierdzili prawa chrześcijan do Jerozolimy i ją zwrócili. Sukcesu Teobalda można upatrywać w konflikcie wewnętrznym, jaki szarpał w tym czasie Egiptem. O schedę po al-Kamilu walczyli jego synowie, a władca Damaszku as-Salih Isma'il, obawiając się wyniku tej rywalizacji za cenę sojuszu z chrześcijanami, zwrócił im część przedtem zagarniętych ziem. Teobald zawarł także sojusz z sultanem Damaszku skierowany przeciwko Egiptowi¹⁵⁴. Pomimo że jego wyprawa była zorganizowana przez papieństwo, Teobald pozostał wierny Hohenstaufom jako spadkobiercom jerozolimskiego tronu i w ich imieniu prowadził swoje działania¹⁵⁵.

Kolejny etap polityki wschodniej Fryderyka reprezentował Ryszard z Kornwalii, szwagier cesarza. Przybył do Akki 8 października 1240 roku i występował jako pełnomocnik cesarza na Wschodzie. W dniu 23 kwietnia 1241 roku ratyfikował on układ pokojowy z sultanem Egiptu, zawarty przez Teobalda IV¹⁵⁶. Udało mu się także doprowadzić do chwilowego zneutralizowania konfliktu cesarza z Ibelinami, którzy zgodzili się uznać prawa syna Fryderyka do tronu Jerozolimy za cenę powołania Szymona z Montfort na bajlifę Królestwa Jerozolimskiego¹⁵⁷.

Fryderyk jednak nadal widział zagrożenie dla swojej przyszłości w Królestwie Jerozolimskim i, wobec silnej opozycji, postanowił ponownie powrócić do próby nawiązania stosunków z nowym sultanem Egiptu, al-Malikiem al-Salihem. Posłał w tym celu wiosną 1241 roku oraz rok lub dwa lata później, na dwór w Kairze, swojego sycylijskiego justycjariusza, Rogera z Amicis. Nie znamy ustaleń, jakie zapadły podczas tych wizyt. Być może potwierdzono wtedy układ z 1229 roku lub zawarto sojusz przeciwko Ibelinom, natomiast na pewno przywracano wymianę handlową pomiędzy Sycylią a Egiptem. Wiemy także, że w tym czasie sam al-Malik al-Salih dążył do zjednania

¹⁵⁰ P. de Novare, *The Wars of Frederick II...*, s. 174; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 132; *Eracles*, s. 422; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 87.

¹⁵¹ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 130–131.

¹⁵² Ibidem, s. 131; M. Balard, op.cit., s. 223; J. Riley-Smith, *The Knights of St. John...*, s. 176; E. Chapin Furber, op.cit., s. 614; P. Rousset, op.cit., s. 247; M. L'Abbé Vertot, *Histoire des Chevaliers de Malte*, Tours 1939, s. 52; D. Jacoby, op.cit., s. 34.

¹⁵³ M. Balard, op.cit., s. 225; P. Rousset, op.cit., s. 247; R. Grousset, *Les Croisades*, s. 64.

¹⁵⁴ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 132; S. Painter, *The Crusade of Theobald of Champagne and Richard of Cornwall, 1239–1241 [w:] A history of the crusades*, ed. by K.M. Setton, vol. II, s. 479.

¹⁵⁵ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 131.

¹⁵⁶ Ibidem, s. 85.

¹⁵⁷ Ibidem, s. 136–137; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 210.

sobie cesarza. Znając zamiłowanie Fryderyka do nauki, wyprawił na jego dwór Siradž ad-Dina al-Urmawiego, nadwornego naukowca¹⁵⁸.

Znamienne znaczenie dla stosunków sycylijsko-egipskich miał fakt, który J. Hauziński odnalazł w źródłach arabskich. Fryderyk wiedząc, że Ludwik IX przygotowuje się do swojej wyprawy na Egipt, ostrzegł sułtana al-Malika al-Saliha o grożącym mu niebezpieczeństwie. Jego poselstwo wyprawione na dwór egipski było okryte wielką tajemnicą¹⁵⁹.

25 kwietnia 1243 roku Konrad, syn cesarza Fryderyka, osiągnął wiek 15 lat uprawniający go do objęcia samodzielnej władzy nad Królestwem Jerozolimskim. Tym samym Fryderyk przestał być regentem następcy tronu Królestwa¹⁶⁰. Jednak Konrad miał wielu przeciwników, którzy z jednej strony widzieli w nim króla, ale nie chcieli rządów Hohenstaufów w Syrii. Antykrólewskie nastroje podburzała także kolonia wenecka w Tyrze, a szczególnie jej przewodniczący Giorgio Marsiglio, który oskarżał stronników cesarskich o przywłaszczenie dochodów z ich posiadłości, których miał dokonać Filangieri. Złożyli oni propozycję Balianowi z Ibelinu przekazania mu Tyru pod nieobecność Konrada, który się jeszcze nie pojawił w Syrii¹⁶¹.

Dopóki Konrad nie przyплыł do Syrii, nie mógł być uznanym za króla Jerozolimy. Ibelinowie zaproponowali Alicji z Szampanii, matce króla Cypru Henryka, oraz jej mężowi Ralfowi objęcie regencji królestwa. W ten sposób królestwo, oczyszczone z wpływów sycylijskich, miało zostać przekazane Konradowi, którego rządy stałyby się w dużym stopniu uzależnione od feudałów Jerozolimy¹⁶². 5 czerwca 1243 roku w Akce Sąd Najwyższy Królestwa Jerozolimy wraz z wszystkimi feudałami syryjskimi i palestyńskimi oraz przedstawicielami Królestwa Cypru, kolonii Genui, Pizy, Wenecji, wszystkich zakonów i Ibelinów przekazał władzę regencyjną Alicji z Szampanii oraz Ralfowi¹⁶³. Alicja przyjęła tytuł Pani Jerozolimy¹⁶⁴. 9 lipca 1243 roku wojska Królestwa Jerozolimy wyruszyły w kierunku Tyru, ostatniego przyczółka w Syrii pozostającego pod kontrolą cesarską. Miasto zostało zdobyte w ciągu trzech dni, a zamek padł 28 lipca¹⁶⁵. W ten sposób skończyła się trwająca od kilkunastu lat wojna pomiędzy cesarzem a rodziną Ibelinów.

Okres od roku 1228 do 1243 był dla państw łacińskich w Ziemi Świętej czasem bardzo ciężkim. Próba zbudowania państwa Hohenstaufów w Palestynie i Syrii oraz przejęcia kontroli nad Cyprzem Lusignanów doprowadziły do ogromnych strat, załama-

¹⁵⁸ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 137–140.

¹⁵⁹ Ibidem, s. 141–142. Więcej o informacji o stosunkach Fryderyka Hohenstaufa z Ludwikiem IX można znaleźć w: R. Fawtier, *Saint Louis et Frederic II* [w:] *Atti del Convegno Internazionale di Studi Federiciani*, a cura del Comitato Esecutivo, Palermo 1952, s. 97–101.

¹⁶⁰ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 132; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 85.

¹⁶¹ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 133.

¹⁶² Ibidem, s. 133; J. Phillips, op. cit., s. 150; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 86.

¹⁶³ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 133.

¹⁶⁴ Ibidem, s. 134; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 82; idem, *John of Ibelin's Title...*, s. 124–125.

¹⁶⁵ J. Riley-Smith, *The Knights of St. John...*, s. 98 i 179–180; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 134. Obroną Tyru dowodził Lotario Filangieri. Jego brat, Ryszard, gdy trwało oblężenie miasta, został wzięty do niewoli u wybrzeży Syrii, kiedy jego okręt został przechwycony przez Ibelinów. Filip z Novary zagroził Lotario, że w przypadku kiedy ten nie podda twierdzy, to on powiesi Ryszarda na jego oczach, przed murami twierdzy. W ten sposób wymusił kapitulację, a obydwa bracia zostali puszczeni wolno i odprawieni do Włoch, zaraz po kapitulacji twierdzy.

nia gospodarczego i rozbitcia wewnętrznego Królestwa Jerozolimskiego. Miało to bezpośredni wpływ na późniejszą utratę Jerozolimy i końcowy kres obecności chrześcijan w Ziemi Świętej. Królestwo Cypru wychodziło z wojny zniszczone. Wieloletnie walki na wyspie oraz konieczność aprowizacji wojsk cesarskich i Ibelinów zachwiały istniejącym od 1192 roku państwem Lusignanów. Jednak dzięki swojemu położeniu geograficznemu gospodarka wyspy szybko się odbudowała. Już w trakcie wojny z Fryderykiem II zostały zacieśnione stosunki Królestwa Cypru z Genuą¹⁶⁶. W 1236 roku nadano także przywileje handlowe francuskim miastom – Montpellier i Marsylii¹⁶⁷. Rozwój współpracy z kupieckimi miastami doprowadził do rozkwitu Cypru, który niebawem stał się głównym centrum handlowym w tej części świata, kontrolując w dużej mierze wymianę towarową pomiędzy Wschodem a Zachodem. Konflikt zmusił również króla Henryka do szukania sojuszników w wojnie z cesarzem, co zaowocowało zbliżeniem z Królestwem Armenii. Uwieńczeniem dobrych stosunków pomiędzy obu państwami był ślub w 1238 roku króla Cypru Henryka I z Lusignan ze Stefanią, siostrą Hetuma, króla Armenii¹⁶⁸.

Smutny epilog polityki wschodniej Fryderyka miał miejsce w lipcu 1244 roku, kiedy Królestwo Jerozolimskie zostało spustoszone w wyniku najazdu Chorezmijszczyków. Konsekwencją najazdu była utrata Jerozolimy, opanowanej ponownie przez muzułmanów¹⁶⁹. Niestety było to bezpośrednie następstwo wieloletnich walk pomiędzy zwolennikami cesarza i opozycją feudałów jerozolimskich, które doprowadziły do osłabienia posiadłości frankijskich w Ziemi Świętej.

Cesarz Fryderyk II Hohenstauf zmarł 13 grudnia 1250 roku¹⁷⁰. Kilka lat później, 21 maja 1254 roku zmarł Konrad, syn Fryderyka i tytularny król Jerozolimy. Pozostawił po sobie następcę – Konradyna, który został uznany przez Sąd Najwyższy władcą Jerozolimy, jednak nigdy nie pojawił się w Ziemi Świętej¹⁷¹.

Rok 1250 przyniósł także inne, nie mniej ważne wydarzenie. Po śmierci sułtana egipskiego al-Saliha i paromiesięcznym samodzielny panowaniu wdowy po nim, sułtanki Szadzarat ad-Durr, władcą Egiptu został dowódca niewolniczej straży – Mameluk Ajbak. W ten sposób zapoczątkował on dynastię Mameluków, która doprowadziła do ostatecznego upadku Królestwa Jerozolimy¹⁷².

Powyższy szkic pokazuje, że sprawy wschodnie stanowiły dla Fryderyka bardzo ważny aspekt jego polityki zagranicznej. Początkowo jego zainteresowanie kwestią

¹⁶⁶ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 128; L. de Mas Latrie, op.cit., vol. I, s. 302–303. Lata 1218, 1232, 1233 to daty nadania przez Lusignanów kolejnych przywilejów Republice Genui.

¹⁶⁷ L. de Mas Latrie, op.cit., vol. I, s. 315; G. Hill, op.cit., vol. II, s. 130.

¹⁶⁸ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 130.

¹⁶⁹ P. Rousset, op.cit., s. 248; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 86; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 214; I. Hrbek, op.cit., s. 36; P.W. Edbury, *John of Jaffa...*, s. 20; M. Balard, op.cit., s. 223; J. Riley-Smith, *The Knights of St. John...*, s. 90; R. Grousset, *L'épopée des croisades*, s. 280; P.M. Holt, op.cit., s. 82. Chorezmijszczycy byli najemnymi wojownikami służącymi w armii sułtana egipskiego. Pochodzili z Azji Środkowej, z rejonów nad dolnym biegiem rzeki Oksus.

¹⁷⁰ J. Riley-Smith, *The Knights of St. John...*, s. 183; S. Runciman, op.cit., t. III, s. 258.

¹⁷¹ G. Hill, op.cit., vol. II, s. 150; *Eracles*, s. 441; L. de Mas Latrie, op.cit., vol. I, s. 368; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus...*, s. 86.

¹⁷² M. Balard, op.cit., s. 260; S. Runciman, op.cit., s. 254; *Historia Afryki. Do początku XIX wieku*, pod red. M. Tymowskiego, Wrocław–Warszawa–Kraków 1996, s. 415; P.K. Hitti, op.cit., s. 550–551; J. Hauziński, *Muzułmańska sekta asasynów w europejskim piśmiennictwie wieków średnich*, Poznań 1978, s. 122.

polityki wschodniej skupiało się na obietnicach wzięcia udziału w kolejnych wyprawach krzyżowych. Był to jednak program papieżstwa, obcy Fryderykowi. Dopiero korona Królestwa Jerozolimskiego zaktywizowała Hohenstaufa do rozpoczęcia wyprawy na Wschód. Jednocześnie utrzymywane stosunki z sułtanem Egiptu doprowadziły do pokojowego odzyskania Jerozolimy. Horyzont polityczny Fryderyka II miał ogromny zasięg. Jego poselstwa odwiedziły Damaszek, rozmawiały z asasynami, nawiązały kontakt z księstwem Mosulu i seldżuckim sułtanatem Ikonium. Także z państwami Maghrebu próbował Fryderyk nawiązać stosunki dyplomatyczne. W Tunisie utrzymywał swojego konsula handlowego. Praktycznie do końca swojego życia interesował się sprawami Wschodu. Kiedy sytuacja we Włoszech nie pozwalała mu na osobiste zaangażowanie się w wyprawę do Ziemi Świętej, jego interesy reprezentowali inni krzyżowcy, jak Teobald IV czy Ryszard z Kornwalii¹⁷³.

Zgoła inaczej wyglądały kontakty Fryderyka z chrześcijanami na Wschodzie. Absolutyzm Hohenstaufa znalazł zrozumienie tylko na Sycylii. Próby przeniesienia go do innych państw nie zakończyły się powodzeniem. Podobnie było w Ziemi Świętej. Silna opozycja pod przywództwem Ibelinów przekreśliła plany Fryderyka. Kolejne próby uzyskania wpływów w tym regionie, podejmowane przez Almaryka z Barlais i marszałka cesarskiego Ryszarda Filangieriego, nie złamały oporu feudałów cypryjskich, palestyńskich i syryjskich. Swój udział miał w tym Filip z Novary, który nie tylko opisał wydarzenia zwane przez historyków „wojną longobardzką”, ale także brał w niej osobisty udział.

Ważne miejsce w polityce Fryderyka zajmował Cypr. Nakłady poniesione przez cesarza na przejęcie kontroli nad tą wyspą pokazują, jak ważną pozycję miała ona dla państw krzyżowców w dobie podejmowanych wypraw. Bez uzyskania kontroli nad Cyprzem nie można było myśleć o utrzymaniu Królestwa Jerozolimskiego ani o kontrolowaniu handlu w tej części świata.

Niemniej jednak, analizując skutki polityki Fryderyka, nie możemy umniejszać jego roli dla świata chrześcijańskiego i dla historii wypraw krzyżowych. Dzięki jego politycznym talentom i osobowości, które pozwoliły porozumieć się z muzułmanami, odzyskał w sposób bezkrwawy Jerozolimę. Umożliwił tym samym chrześcijanom nieograniczony dostęp do miejsc świętych. Powiększył terytorium Królestwa Jerozolimskiego oraz zawarł pokój na 10 lat, pomimo nieprzychylności samego inicjatora krucjat, czyli papieżstwa. Nikt przed nim ani po nim tego nie dokonał.

¹⁷³ J. Hauziński, *Polityka orientalna...*, s. 146–164.

THE EASTERN POLICY OF FRIEDRICH II HOHENSTAUF WITH SPECIAL EMPHASIS ON HIS ATTITUDE TO THE KINGDOM OF CYPRUS (IN THE LIGHT OF THE CHRONICLE OF PHILIP OF NOVARA)

Summary

The present article focuses on the eastern policy of Friedrich II Hohenstauf in the years 1221–1250 with special emphasis on his attitude to the problem of the Kingdom of Cyprus. The author draws attention to the emperor's links with the Orient in the light of his attempts to try and obtain the Jerusalem crown and to subjugate the Kingdom of Cyprus. He also presented Hohenstauf's conflict with the influential Syrian family of Ibelins which also had a strong political position on Cyprus. The culminating point in the emperor's plans and ambitions was the expedition to the Holy Land which he set out for in 1228 which was preceded by many years of careful preparations (1215–1228).

When in the year 1215 Friedrich II made his first crusade vows, the expedition to Palestine was not yet an element of his policy, but a part of the papal plans. It was only the possibility of obtaining the Jerusalem crown which was realized in 1225 through the emperor's marriage to the successor to the Jerusalem throne Jolanta de Brienne that induced the emperor to set out on the crusade to the Orient. What was particularly important for the success of the emperor's plans was the support of the Palestine and Syrian magnates and the imposition of the control on the Kingdom of Cyprus.

Hohenstauf's Sicilian state also constituted an excellent starting point for the eastern policy of Friedrich II who showed an interest in making contact with the Muslim rulers of Egypt and Syria.

The greatest success of the imperial expedition was the recovery of Jerusalem and the signing of the peace treaty with the sultan of Egypt al-Malik al-Kamil. On 18 March 1229 the emperor was crowned king of Jerusalem in this holy Christian city. Yet, Hohenstauf's absolutist plans found no understanding among the Cyprian and Palestine magnates. The conflict which broke out between the supporters of Friedrich II and the Ibelin party that was opposed to him, had smouldered in the Kingdom of Jerusalem and on Cyprus for the next dozen or so years (1228–1243). Cyprus which remained in the hands of the French Lusignan dynasty had played an important role in the eastern policy of Friedrich II. The chronicle of Philip of Novara, an eye-witness and participant of those events, is the best testimony to the fierceness of the fighting which had taken place on Cyprus. The content of the chronicle bears evidence to the emperor's special interest in Cyprus which found its expression in the emperor's repeated attempts to impose his rule on the island.

The interference of Friedrich II into the internal affairs of the Latin states in the Middle East and the protracted fighting which had taken place on their territory, had led to huge losses, economic decline and the final disintegration of the Kingdom of Jerusalem. This exerted a direct impact on the later loss of Jerusalem and the ultimate end of the Christian presence in the Holy Land.